

Zespół Redakcyjny Muzeum Narodowego w Kielcach

W setną rocznicę urodzin Jana Czarnockiego

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 18, 332-333

1995

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W SETNĄ ROCZNICĘ URODZIN JANA CZARNOCKIEGO

Wystawa jubileuszowa była największą ekspozycją monograficzną poświęconą geologowi Janowi Czarnockiemu (24.05.1889—16.12.1951)¹, badaczowi Gór Świętokrzyskich, któremu muzeum kieleckie zawdzięcza podstawowy zbiór geologiczny, mineralogiczny i paleontologiczny.

Sylwetkę wielkiego kielczanina — znanego z licznych przedsięwzięć naukowych i organizacyjnych, regionalisty i społecznika — muzeum przedstawiało już na kilku urządzonych wcześniej wystawach: w 1975 r. (*Przyrodnicy ziemi kieleckiej*), w 1983 (*Jan Czarnocki — geolog ziemi kieleckiej*) i w 1988 (*Zbiór mineralogiczno-geologiczny Jana Czarnockiego i Jana Samsonowicza*, oraz prezentując pamiątki po Czarnockim na wystawie *Nabytki Muzeum Narodowego w Kielcach 1984—1988*)². Tym razem jednak autorka scenariusza wystawy o Janie Czarnockim — Eugenia Fijałkowska — dzięki depozytowi jego córki Katarzyny Pawłowskiej, obejmującym ok. 600 pozycji, dysponowała ogromnym materiałem w postaci dokumentów, fotografii, rękopisów i druków prac, a także rzeczy osobistych uczonego. Drugim źródłem, z którego pochodziły eksponaty na wystawie, były zbiory własne muzeum: Działu Przyrody, Historii i Biblioteki. Stanowiły one 50% prezentowanych na ekspozycji. To bogactwo materiałów pozwoliło na pewnen rozmach: wystawa zajęła cztery sale — maksymalną wówczas przestrzeń przeznaczoną dla wystaw czasowych, uznać ją zatem można za jedną z największych o tej tematyce.

Wystawa ilustrowała życie i działalność Jana Czarnockiego, dzieląc je na cztery okresy. Okres I obejmował lata 1889—1919, następne: 1920—1939, 1940—1947 i ostatni — lata 1948—1951.

O dzieciństwie i czasach szkolnych uczonego mówiły m.in. fotografie jego rodziców, domu rodzinnego przy ulicy Szerokiej (dziś Żero-

mskiego), druki związane ze strajkiem szkolnym 1905 r., po którym musiał opuścić gimnazjum rosyjskie w Kielcach, i świadectwa kieleckiej Szkoły Handlowej, gdzie kontynuował naukę. Zamknięciem okresu szkolnego i jednocześnie świadectwem wczesnych zainteresowań geologią była na wystawie księga pamiątkowa Szkoły Handlowej pt. *Dla siebie i dla szkoły* wydana w 1909 r. z publikacją Czarnockiego *Paleontologiczny rys łożysk górnodewońskich okolic Kielc*. Z tego samego roku pochodzi wpis przekazanego przez niego zbioru skał i minerałów w wyeksponowanej także księdze inwentarzowej kieleckiego muzeum PTK. W tej części wystawy nie zabrakło również okazów geologicznych zebranych przez Czarnockiego, charakteryzujących stratygrafię Gór Świętokrzyskich, oraz narzędzi pracy młodego badacza, wśród których znajdowały się: młotek geologiczny, kałamarz podróżny, francuski światłomierz fotograficzny z 1911 r., kompas.

Lata studiów geologicznych, które odbywał Czarnocki jako wolny słuchacz w Galicji na Uniwersytecie we Lwowie i Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, zaowocowały licznymi publikacjami: samodzielnymi i w periodykach naukowych. Na wystawie czas ten dokumentowały dzienniki prac terenowych, rękopis z badań regionu świętokrzyskiego z 1913 r. oraz najwcześniejsze prace drukowane, wśród których dominowały rozprawy dotyczące geologii Gór Świętokrzyskich — głównego tematu jego prac naukowych w ciągu całego życia. Grupę najstarszych prezentowanych druków z lat 1913—1915 zamykała wydana w 1919 roku w Warszawie *Mapa geologiczna środkowej części Gór Świętokrzyskich*.

W drugiej części wystawy wśród eksponatów dotyczących lat 20. i 30., które poświęcił Czarnocki pracy w Państwowym Instytucie Geologicznym w Warszawie, przeważała dokumentacja badań geologicznych, prowadzonych przez uczonego głównie w jednym regionie — świętokrzyskim. Były to dzienniki terenowe, sprawozdania, rękopisy opracowań mineralogicznych (baryt, diabaz, limprofiry) oraz prace wydane drukiem w latach 1923—1939, m.in. nowa wersja *Mapy geologicznej Gór Świętokrzyskich* z 1938 r. Dużą wartość dokumen-

¹ Zob. biogram w: Jerzy Twarogowski *Poczet wielkich geologów*. Warszawa 1974, s. 187—188; Z. Wójcik *Jan Czarnocki — wybitny badacz Gór Świętokrzyskich*. „Słowo Ludu”. Magazyn 1979 nr 1029, s. 8.

² Omówienia w „Rocznikach Muzeum Narodowego w Kielcach”: t. 10, 1977, s. 530—533; t. 14, 1985, s. 336; t. 17, 1993, s. 357—374

tacyjną i ekspozycyjną miały pokazane tu fotografie wykonane przez samego Czarnockiego podczas penetracji terenu i badań. Warto przytoczyć tematy kilku z nich: Wielki Kamień, Pasma Klonowskie, wychodnia dewonu pod Łagowem, widok z Góry Ryj pod Bardem, widoki na wschodnie geologiczne Karczówki i Miedzianki, skałki Rykoszyna, dokumentacja prac geologicznych w poszukiwaniu węgla brunatnego w Chomentowie, wydobywanie trylobitów ordowickich w Trzciance, szybiki badawcze na Świętym Krzyżu. Nie zabrakło też zdjęć o charakterze pamiątkowym: grupa gości zagranicznych — uczestników Zjazdu Geologicznego w Kielcach w 1927 r. — w ogrodzie u Jana Czarnockiego przy ul. Szerokiej (dziś Żeromskiego 31).

Drugim ważnym zespołem eksponatów były tutaj okazy geologiczne wybrane spośród 496 podarowanych w międzywojniu przez uczonego kieleckiego muzeum.

Lata 1940—1947 ilustrowały na wystawie prace Czarnockiego wykonane w czasie okupacji, m.in. profil geologiczny złoża rud żelaza kopalni „Staszic” w Rudkach koło Nowej Słupi, oraz dokumenty wydane przez władze niemieckie; lata po wyzwoleniu zaś — dokumenty związane z tworzeniem i działalnością Instytutu Badań Regionalnych w Kielcach. Najcenniejsze były tu prace wykonywane dla tego instytutu, m.in. kompleksowe opracowania dla Opatowa, obejmujące mapy geologicz-

ne, botaniczne, administracyjne i gospodarcze, mapy surowców skalnych i rudnych; zaprezentowano podobne prace dla Ponidzia, regionu świętokrzyskiego i częcińskiego.

Czwarta część wystawy — ukazująca dorobek ostatnich lat Jana Czarnockiego — prezentowała pełną, opracowaną przez niego, dokumentację Zjazdu Polskiego Towarzystwa Geologicznego, który odbył się w 1947 r. w Górach Świętokrzyskich, a także dokumenty, fotografie i pracę w Państwowym Instytucie Geologicznym w Warszawie, którego Czarnocki został dyrektorem w 1947 r.

Wystawę kończyło stoisko zatytułowane „Wszystko o Janie Czarnockim”, na którym pokazano wydania pośmiertne jego dzieł pod red. K. i S. Pawłowskich, wykaz skamieniałości zawierających nazwy związane z Czarnockim, gipsową kopię tablicy ufundowanej z okazji 25. rocznicy śmierci uczonego, znajdującej się w gmachu PIG-u w Warszawie, oraz pracę K. Pawłowskiej zatytułowaną *Córka o ojcu, czyli geologia regionu tarnobrzemeskiego*.

Wystawa była wydarzeniem w Kielcach. Termin jej otwarcie dostosowano do daty rozpoczęcia sesji naukowej w kieleckim oddziale Instytutu Geologicznego. Podczas sesji wystawę omówił, wyrażając się o niej z uznaniem, doc. Zbigniew Kowalczewski. Należy żałować, że nie towarzyszył jej katalog.

Zespół Redakcyjny

PEJZAŻ UKRAIŃSKI I MINIATURY PORTRETOWE ZE ZBIORÓW MUZEUM SZTUKI W WINNICY

Muzeum Sztuki w Winnicy przywiozło na wystawę do Kielc dwie zupełnie odrębne grupy eksponatów: 22 miniatury portretowe i 38 pejzaży. Portretowe miniatury, datowane na kon. XVIII w., malowane były na jedwabiu, jedna na kości. Trafiły do winnickiego muzeum przed 1941 r., które w latach 1979—1981 zleciło ich konserwację. Początkowo jedwab podobrazia naklejony był na szkło, w trakcie renowacji jedwab przeniesiono na karton.

Miniatury te przedstawiały postacie historyczne, władców Francji z kilku kolejnych dynastii panujących, począwszy od Kapetyngów i regentki. Niestety, „enigmatyczność” informacji strony ukraińskiej (mającej trudno-

ści w rozpoznaniu ikonograficznym postaci) spowodowała, że obiekty te eksponowaliśmy z sugerowanym jedynie w większości prawdopodobieństwem personalnym. Utwierdziliśmy muzeum winnickie w ikonografii niektórych wizerunków, m.in. Henryka de Valois (1551—1589) w Polsce zwanego Walezym, a we Francji Henrykiem III, panującym od 1574 r., oraz jego żony Ludwika de Vaudemont, królowej Francji. Poza ww. przedstawiono, uwzględniając chronologię panowania: Filipa I Kapetynga (1060—1108); Ludwika VI Kapetynga zw. Grubym (1108—1137); Ludwika IX Kapetynga zw. Świętym (1226—1270), kanonizowanego w 1297 r.; Karola IV Kapetynga zw.